

Rozbor formúl gréckych irmosov Päťdesiatnice

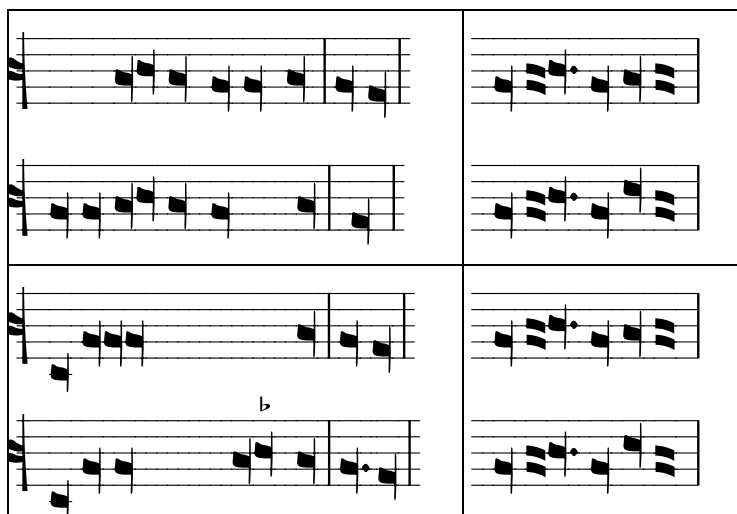
Jambický kánon sv. Päťdesiatnice má všetky irmosy s rovnakým počtom riadkov (5) a riadky s rovnakým počtom slabík (12). Rozdiel je iba v delení riadkov na polverše (kóla), ktoré sa však paradoxne prejavuje len v znamennom nápeve irmosov. Delenie gréckych formúl na dve či viaceré časti podľa kól je väčšinou možné, ale vzniknuté polformuly nemajú takú mieru svojbytnosti ako zodpovedajúce ruské popevky.

Najstaršia nám dostupná grécka melódia je až na nepodstatné výnimky rovnaká vo všetkých irmosoch, pričom najviac prekvapuje jej iteratívnosť s dvojformulovým jadrom. Tento charakter celkom nestratila ani dnes, hoci v opakovaných formuliach sa melódia presúva do horného tetrachordu. Štruktúra irmosov (okrem prvého) vyzerá nasledovne:

1. riadok	–	Formula A
2. riadok	–	Formula B
3. riadok	–	Formula A
4. riadok	–	Formula B
5. riadok	–	Koncová formula Z / X

Formula A

Formula A má dva základné varianty. Prvý (v tabuľke vyššie) sa nachádza výlučne v prvom riadku irmosov, druhý prevažne v treťom riadku. Delenie formuly na kóla môže byť na dvoch miestach, vyznačujeme ich zvislou čiarou.

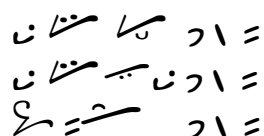
Chrysanthovsko-byzantský obraz formuly A je najpresnejší v širokom irmologione. Kontinuita je zreteľná predovšetkým v kadencii:

Melódia predchádzajúca kadencii (tzv. *prístupka*) podstúpila výrazné zmeny, medzi ktoré patrí predovšetkým posun jej ťažiska. V Y prebieha deklamácia okolo tónu D, prízvuky sa zvyrazňujú v oblasti D-F. V chrysanthovskom nápeve už osciluje medzi tónmi E-G (rovnako ako v ZR!).

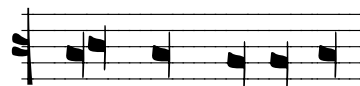
Uniformitu formuly A rozbíja rôznorodá exegéza deklamácie.¹ Nemožno ju prisudzovať len poslednej reforme, pretože práve určité nepravidelnosti pozorované v novom nápeve majú svoj prekvapujúci ekvivalent v ZR. Rovnako musíme konštatovať, že znamenná melódia je mierou svojej rozdrobenosti bližšia širokému gréckemu nápevu než nápevu úzkemu či transkripcii MMB z Y.

V znamennej melódii nenachádzame zd'aleka jediný ekvivalent formuly A, avšak určitú pravidelnosť si predsa možno všimnúť. Prvej časti A (ozn. A1) zodpovedá v štyroch prípadoch (tri z toho v 1. riadku irmosu) nasledujúca skupina neumov:

Všetky tieto zápisy zodpovedajú popevkom *prehyb* alebo *zadevec*. V 8. irmose je melodická podobnosť najzreteľnejšia:

RI

Λύ---ει τά δεσ-μά

Dvakrát zodpovedá A1 *udol'* (1. riadok) a raz *E-vozmer* (3. riadok):

Až štyrikrát (vždy v 3. riadku) zodpovedá A1 popevok *prosovec*, ktorý má zhodné neumové kontúry so *zadecom*, realizuje sa však v F-móde:

Príklad zo 7. irmosu:

Η τού Πα-ρα-κλή-του δε

¹ Nekladieme si za cieľ dokumentovať túto rozmanitosť detailne.

F-mód je invenciou ruskej školy a vidíme, že jeho úlohou zrejme bolo vnieť variabilitu do melódií irmosov. Zo štatistického hľadiska totiž v 1. riadku prevláda EG-mód, kým v 3. pri podobných neumoch už F-mód.

Druhej časti formuly A (ozn. A2) päťkrát zodpovedá znamenná *lacega*, a to väčšinou v 1. riadku:

The first line of the formula A consists of three staves. The top staff shows neumes on a four-line staff. Below it is a staff with Greek text: ΜΕ- ΛΕ- ΗΘ- Α- ΖΗ- - - - ΗΥ ΜΘΛ- - - - ΚΘ. The middle staff is labeled 'chrys.' and shows a different neume notation. Below it is a staff with Greek text: ο βρα-δύ- γλωσ- - - - σος γνό-φω. The bottom staff is labeled 'Υ' and shows a third neume notation. Below it is a staff with Greek text: ο βρα-δύ- -γλωσ- - - - σος γνό-φω.

Je pozoruhodné, že modálne ruténskej *lacega* zodpovedá lepšie chrysanthovský variant.

Tretiemu riadku väčšinou dominuje F-mód, preto tu na mieste A2 nachádzame *mrežu*² (2x), *F-voznosec* (2x), *podvertku/vozderžku/jasnicu* (4x – v rut. melódii aj nad možnosťou neumov) alebo rôzne iné popevky. *Lacega* a *podvertka* majú pritom v neumoch podobnú kadenciu.

Podvertka

The *Podvertka* formula consists of two staves. The top staff shows neumes on a four-line staff. Below it is a staff with Greek text: Ω- ΥΕ- CE ρΑ- ΖΔ- - ΗΛ- -ΤΟ. The bottom staff shows a different neume notation. Below it is a staff with Greek text: όμ-μα- τος νό-ου,

² Mreža je ruský popevok bez patričnej analógie v gréckom kontexte. Je typickým pokračovaním po popevkoch *podvertka*, *prosovec*, *jasnica*, *vozderžka*.

Formula B

Formula B v Y pokrýva 2. a 4. riadok, pričom nehrá žiadnu rolu, o aký riadok ide.

Plný tvar:

deklamačný modul (môže sa opakovať)

V chrysanthovskom vydaní formula B v 2. riadku takmer presne zodpovedá staršej predlohe, až na deklamáciu, v ktorej sa miesto tónu E uprednostňuje G:

Y
 Ὑβ-ριν τε ὄυσ- -- κά-θεκ-τοῦ εὐ-τεκ- -νοῦ- --μέ- -- -νης,

chrys.
 Ὑβ-ριν τε ὄυσ- -- κά-θεκ- τοῦ εὐ- τεκ- -νοῦ- --μέ- ---- -νης,

V 4. riadku už chrysanthovská reforma potvrdila presun melódie nad tón G a zvýšila finálu o kvartu, čím zmenila jej melódiu na nepoznanie. Zaujímavé pritom je, že podobnú formulu nachádzame v sedálnoch „Udivísja Iósif“ o kvartu nižšie.

V znamennom rospeve v druhom riadku s najväčšou pravidelnosťou nachádzame na mieste B (= B1+B2 po kólach) popevky *zavivec+lacega*.

ὦ- ΗΕ- ΔΕ- ΗΘ- ΕΕ- ΗΔ- ΗΘ ΠΙ- ΜΙ- - ΤΕ ΔΕ- ΧΘ- ΗΔ- ΗΘ ΘΘ- - ΟΔ,

Πυ-ρί-πνο-ον δέ-ξα-σθε Πνεύ-μα-τος ὁρό- -σον,

Zavivec, resp. *prihlaska* dobre zodpovedá gréckej paralele, dáva však prednosť deklamácii na G, čím sa blíži skôr chrysanthovskej melódii. Naopak, *lacega* v druhej časti modálne nezodpovedá gréckej B2 (je o tón vyššie). Dvakrát pokrýva celý druhý riadok iba *lacega*. Dvakrát pokrýva B2 *prosovec*.

V štvrtom riadku stretávame najčastejšie kombináciu *prosovec+mreža* alebo *udol/zavivec+šibok*. *Mreža* aj *šibok* sú na úrovni neumov príbuzné, v notách sa líšia o tón. Na mieste B2 ešte nachádzame niekoľkokrát *prosovec* a *podjem*. Tieto popevky nemožno považovať za veľmi spoľahlivé, keďže ich zápis v neumoch sa menil. Hľadanie znamennej paralely ku B2 teda nevieme uspokojivo uzavrieť.

Koncová formula Z

Formula Z je ukončením irmosov 1, 3, 4 a má pevný tvar bez najmenších modifikácií. V chrysanthovskom vydaní sa melódia čiastočne dvihla vyššie a najmä finála sa zmenila z D na E:

Y
Γνώ-σιν, γε-ραί-ρων εν- - - -θέ- -οις τοίς άσ-μα-σιν.

chrys.
Γνώ-σιν, γε-ραί-ρων εν-θέ- - - - -οις τοίς άσ-μα-σιν.

V ZR zodpovedá formulí Z vo všetkých prípadoch kombinácia *podjem+kimza*. Melodické kontúry sú príbuzné, zvlášť v prípade kadencie *kimzy*. Zdá sa však, že zápis v S407 (pred ruskou reformou v 15. storočí) je gréckej Z najbližší.

S407

Y
Πρός τόν ου-νάσ-την, καί Θε-όν τών γνώ-σε-ων.

RI
ΚΟ CΗ- - ΗΟ- -ΜΔ Η ΕΟ- ΓΔ ρΑ- -ξΔ- -ΜΟΒΖ.

Koncová formula X

Formula X ukončuje v Y irmosy 5-8³ a jej melódia je modifikáciou formuly A. V chrysanthovskom prepise ju väčšinou aj nahrádza niektorý z variantov A. Tým samozrejme oáť prichádza k zmene finály z D na E. V 5. a 6. irmose dokonca nachádzame formulu, ktorá je analógiou znamennej koncovej *riutky*, čo je modálna obmena *šibku a mreže*.

³ Na konci 9. irmosu je prechodný tvar medzi Z a X.

Y

V ZR je na konci 6. irmosu *kimza*, ale irmosy 5, 7, 8 ukončuje jej alternatíva *šibok* (tzv. *lomená kimza*). V tejto alternácii koncových popevkov sa jednoznačne zachovala väzba na grécku predlohu. *Šibku* predchádza *udol' / udol'+podjem / lomená vozhlaska*.

RI

CO- BO- QE- - HA- - - A ECA- YE- KA- - A TBA.

Y

Η δημιουργη- θεί- - - σα σύμπα-σα κτί-σις.

Všimnime si špeciálne *šibok*, z ktorého v gréckej paralele nachádzame len čistú kadenciu. Zdá sa, že ruské popevky po reforme síce pozostávajú z gréckych melodických motívov, ale zaradených do ruskej normatívnej popevkovej štruktúry.